

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

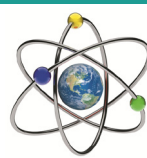
№10(1)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 282 sahifa,
2-oktyabr, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – Sotsiologiya fanlari nomzodi, dotsent

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Woosyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (PhD)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Raxmonova Z. A. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Rakhmonova Z.A. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oğlu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Raqamli oliy ta'lim boshqaruvida kommunikativ kreativlikni rivojlantirishning tashkiliy pedagogik mexanizmi	10
Mamatova Xilola Muxiddinovna	
Ta'lim jarayonida sun'iy intellektdan foydalanishning ijobiy va salbiy jihatlari: tizimli tahlil va strategik yondashuvlar	14
Zamira Nishanova	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda muloqot va ijodiy faoliyat orqali o'zini namoyon etish ko'nikmalarini shakllantirish	17
Abdug'afforova Navbahoroy Botirjon qizi	
Raqamli sivilizatsiya davrida oliy ta'limda axborot-analitik kompetensiyani shakllantirishning nazariy-pedagogik asoslari	22
Oybek Davlatov	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishda o'yin texnologiyalarining ahamiyati	27
Bekmuhammedova Muhlisa Abdusattarovna	
Jaloliddin Rumiy asarlarida komil inson va shaxsiy kamolot masalalari	33
Qodirova Madina Odiljon qizi	
Interfaol ta'lim texnologiyalari asosida o'quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari	37
Ergasheva Shaxnoza Baxtiyor qizi	
Rhythmic Gymnastics: a Harmony of Art and Sport	42
Hurshida Murzoyeva	
Sport to'garaklari mashg'ulotlarining talaba-yoshlar jismoniy rivojlanishiga ta'siri	46
Jabborova Sevara Asroqul qizi	
Inklyuziv ta'lim sub'yektlari hamkorligini boshqarishning innovatsion pedagogik mexanizmlari	51
Kuranboyeva Ozoda Xakimovna	
Maktabdan tashqari ta'lim muhitining o'quvchilar ijtimoiy-emotsional rivojlanishiga ta'sir etuvchi pedagogik omillari	57
Mexriniso Nosirova	
Yangi O'zbekistonda maktabgacha va maktab ta'limi tizimi uchun zamonaviy pedagog kadrlar tayyorlashning rivojlanish istiqbollari	61
Sodiqova Yulduzxon Maxamat qizi	
Integrating Culture in Language Teaching and Developing Intercultural Tolerance: Pedagogical Approaches and Classroom Implications	65
Tairova Ruzakhon Umidbek qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida darsga ijobiy munosabatlarni shakllantirish va rivojlantirish texnologiyalari	71
Tursunbayeva Yulduz	
Sun'iy intellekt asosidagi adaptiv ta'lim muhitining pedagogik-psixologik nazariy asoslari	75
Xakimov Utkirbek Ilhomjon o'g'li	
O'zbek xalq cholg'ulari orkestri ijrochiligi san'atining rivojlanish tarixi va uning pedagogik ta'limdagi o'rni ...	79
Miskinova Sabina Ziyadxon qizi	
Преодоление узбекско-русской лингвокультурной интерференции при текстоворждении студентов-филологов: методический аспект	85
Тахирова Маъсуда Абдужаббор кизи	
Инновационные методы преподавания русского языка в вузах Узбекистана: развитие коммуникативной и речевой компетенции учащихся	91
Шокаримова Камола Абдуллаевна	

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida yumshoq ko'nikmalarni shakllantirishning nazariy-metodologik asoslari....	98
Yakubjonov Xasan Qahramonovich	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ilmiy-ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyalari	103
Umarov Xusniddin Egamboyevich	
Sport maktabi o'quvchilarida yengil atletika intervalli mashg'ulotlari yordamida chidamlilikni oshirish	107
Shuxrat Xudoyberdiyev Mamayusupovich, Abduqahhorov Nuriddin Xabibulloyevich	
O'zbek va jahon adabiyoti matnlarini qiyosiy tahlil qilishda sun'iy intellekt va kompyuter lingvistikasining o'rni	112
Sodikova Makhliyo	
Milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan harbiy tarbiya metodlari	117
A'zamov Inom Salimjonovich	
Boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining inklyuziv ta'lim sharoitida o'quvchilar bilan ishlashda STEAM yondashuvidan foydalanish metodikasini takomillashtirish	121
Abidjanova Vasila To'likinovna	
Kommunikativ topshiriqlar asosida ingliz tilida gapirish ko'nikmasini rivojlantirishning metodik imkoniyatlari	129
Prenova Gulsara Barlikbayevna	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining pedagogik nutqiy kompetentligini rivojlantirishning nazariy asoslari	134
Meyliqulova Manzura Abdullayevna	
Kasbiy ta'lim sifatini boshqarishda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish	138
Ne'matova Zarina Furqat qizi	
Kimyoning asosiy tushuncha va qonunlarini aksiomatik asosda talqin qilishning ilmiy-pedagogik ahamiyati	141
Kamolova Nargiza Ibragimovna	
Моделирование процесса формирования патриотизма у курсантов на основе культурного наследия казахской и узбекской интеллигенции	147
Малдыбаев Куандик Бекбауович	
Bo'lajak tarjimonlarda mumtoz asarlardagi leksik-frazeologik birliklarni tarjima qilish kompetensiyasini shakllantirish ("Firdavs ul-iqbol" asari misolida)	152
Borasulova Dilnoza Dilmurodjon qizi	
WHY I+1 is Not the ZPD: Reassessing Input-Based and Sociocultural Accounts of EFL Development	155
Sattarova Zulxumor Nodirbek kizi	
Лингвометодическая компетенция учителя русского языка: генезис понятия и структура в современной педагогической науке	159
Икрамова Мунира Маруфжановна	
Kasbiy axloq va pedagogik madaniyat masalasini tadqiq etishda ilmiy tadqiqot metodlarining o'rni va vazifalari	163
Kazakov Shavkat Norqobilovich	
Kichik maktab yoshidagi bolalar nutq faoliyatida ijtimoiy muhitning psixologik roli	168
Shadiyev Feruz Djaxonovich	
Intellektida nuqsoni bo'lgan kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning so'z boyligini boyitishda o'yin texnologiyasidan foydalanish	173
Xolmuxamedova Zilola Azimovna	
PIRLS xalqaro baholash dasturida matn bilan ishlashning asosiy turlari va ularni boshlang'ich ta'limda qo'llash metodikasi	178
Yusupova Gulshiraxan Zinatdinovna	
Ona tili ta'limida sun'iy intellekt vositalaridan foydalanish orqali o'qituvchilarning kasbiy mahoratini oshirish	183
Toshmatova Yulduz Olloqulovna	
Kompetentlikka asoslangan ta'limda pedagogning kasbiy madaniyatining o'rni	190
Xojamov Ilhomjon Rahmonaliyevich	

Boshlang'ich ta'limda darslik va o'quv lug'atlari integratsiyasi asosida o'quvchilarning lingvistik-kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish	195
Ergasheva Tuyg'unoy Shavkatjon qizi	
Bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarining raqamli-pedagogik kompetensiyasini rivojlantirishning integrativ-metodik modelini takomillashtirish	201
Ataboyeva Muxlisa Azimjon qizi	
Raqamli ta'lim nazariyasi va metodikasi asosida oliy ta'lim pedagoglarining kasbiy faoliyatini takomillashtirish.....	209
Choriyeva Lobar Fayzullo qizi, Safarov Azamat Rasul o'g'li	
Inklyuziv ta'limda o'quvchilarning individual ehtiyojlarini aniqlash va ularga mos pedagogik yondashuvlarni tashkil etish	214
Avazova Ozoda Ashurali qizi	
Integrativ yondashuv asosida talabalarning kreativ faoliyatini rivojlantirishning pedagogik texnologiyalari ...	219
Abdusabirova Laylo Azizjon qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining imloviy savodxonligini oshirish usullari	224
Ashurova Zilolaxon Baxodir qizi	
Boshlang'ich ta'limda Jeopardylabs platformasi asosidagi o'yin-topshiriqlarnig dars samaradorligidagi ahamiyati.....	229
Atayeva Baxrinisa Abduvaxidovna	
Tasviriy san'at talabalarida perseptiv qobiliyatlarni rivojlantirishning pedagogik-psixologik asoslari	233
Bazarova Muyassarxon Maxamadyusubovna	
What Trainee English Teachers Notice in AI-Generated Assessment Tools: Fault Detection in Two Tesol Cohorts	238
Dildora Kdirbayeva	
Zamonaviy didaktik vositalar asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kometensiyasini rivojlantirish mexanizmi.....	246
Ergasheva Ma'mura Suyunovna	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida "Ilk qadam" milliy o'quv dasturi asosida bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlashning pedagogik asoslari.....	250
Ergasheva Umrinisso Komilovna	
Aqli zaif bolalarda kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirishning diagnostik mezonlari va ko'rsatkichlari ...	254
Hamraqulova Durdona Dilshod qizi	
Parent Preparation for Meaningful Participation in Inclusive Education.....	258
Muazzam Bakhtierovna Abdurakhmanova	
Oliy ta'limning nofilologik yo'nalishlarida til ta'limi darsliklari mazmunini bosqichma-bosqich loyihalash	262
Muxamedova Muhlisa Avazjon qizi	
Interyer dizayn ta'limida sun'iy intellekt: bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish metodikasi.....	268
Rustamov Kamoliddin Ziyodulla o'g'li	
Differences Between Professional and Amateur Boxing	273
Shuhrat Dilmuradov	
Лингводидактический потенциал интерактивного обучения в развитии речевой компетенции пятиклассников.....	277
Ергашева Эльвира Владимировна	

INKLYUZIV TA'LIMDA O'QUVCHILARNING INDIVIDUAL EHTIYOJLARINI ANIQLASH VA ULARGA MOS PEDAGOGIK YONDASHUVLARNI TASHKIL ETISH

Avazova Ozoda Ashurali qizi

Surxondaryo viloyati Denov tumani

74-maktab boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-1028-1560>

Annotatsiya: Maqolada inklyuziv ta'lim sharoitida o'quvchining individual ta'lim ehtiyojlarini aniqlash, diagnostika natijalariga tayanib individual ta'lim trayektoriyasini loyihalash hamda pedagogik qo'llab-quvvatlash va oila bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish masalalari tahlil qilinadi. Xorijiy va mahalliy ilmiy manbalar qiyosiy o'rganilib, ehtiyojlarni aniqlashning to'rt bosqichli modeli taklif etiladi. Tadqiqot natijalari umumta'lim maktablari o'qituvchilari va inklyuziv ta'lim bo'yicha metodistlar uchun amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, individual ta'lim ehtiyojlari, pedagogik diagnostika, individual ta'lim trayektoriyasi, pedagogik qo'llab-quvvatlash, o'qituvchi-ota-ona hamkorligi.

Abstract: The article examines how individual learning needs of students can be identified in inclusive classrooms and how diagnostic findings can be turned into an individual learning pathway, supported by pedagogical assistance and teacher–parent partnership. Drawing on international and national sources, the author proposes a four-stage model for identifying needs and organizing suitable approaches.

Key words: inclusive education, individual learning needs, pedagogical diagnostics, individual learning pathway, pedagogical support, teacher–parent collaboration.

Аннотация: В статье анализируются вопросы выявления индивидуальных образовательных потребностей учащегося в условиях инклюзивного образования, проектирования индивидуальной образовательной траектории на основе результатов диагностики, а также организации педагогической поддержки и сотрудничества с семьёй. На основе сравнительного изучения зарубежных и отечественных научных источников предлагается четырёхэтапная модель выявления потребностей. Результаты исследования имеют практическое значение для учителей общеобразовательных школ и методистов по инклюзивному образованию.

Ключевые слова: инклюзивное образование, индивидуальные образовательные потребности, педагогическая диагностика, индивидуальная образовательная траектория, педагогическая поддержка, сотрудничество учителя и родителей.

KIRISH

Bugungi maktab sinfiga qaraydigan bo'lsak, u bir xil tayyorgarlikdagi, bir xil tezlikda o'rganadigan bolalar jamoasi emasligini darrov ko'ramiz. Birovi matnni bir o'qishda tushunadi, boshqasiga bir xil mavzuni uch xil yo'l bilan tushuntirish kerak bo'ladi. Kimdir ko'rish orqali yaxshi o'zlashtiradi, kimdir eshitish yoki harakat orqali. Inklyuziv ta'lim aynan shu xilma-xillikni muammo sifatida emas, ta'lim jarayonining tabiiy sharti sifatida qabul qilishni talab qiladi.

Xalqaro hamjamiyat bu yo'nalishda ancha oldin aniq pozitsiya bildirgan. 1994-yilgi Salamanka bayonoti har bir bolaning o'ziga xos qobiliyati, qiziqishi va ehtiyojlari borligini tan olib, ta'lim tizimlari ana shu xilma-xillikni hisobga olib qurilishi lozimligini belgilab bergan^[1].

YuNESKOning keyingi hisobotlarida esa inklyuziya "hamma uchun" tamoyili ostida ko'rib chiqiladi: ya'ni gap faqat nogironligi bo'lgan bolalar haqida emas, ta'limdan chetda qolish xavfi bor har bir o'quvchi haqida ketmoqda^[2].

O'zbekistonda ham huquqiy asos shakllandi. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun (2020) har kimning sifatli ta'lim olish huquqini mustahkamlagan va ta'lim turlari qatorida inklyuziv ta'limni ham nazarda tutgan ^[3].

Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risidagi qonun esa ularning umumiy ta'lim muhitida o'qishi uchun shart-sharoit yaratishni davlat zimmasiga yuklaydi ^[4].

Biroq amaliyotda asosiy savol o'zgarmay qolmoqda: o'qituvchi o'quvchining aynan qanday yordamga muhtojligini qanday bilib oladi va bu bilimni dars jarayonida qanday ishlatadi?

Aynan shu bo'shliq mazkur maqolaning dolzarbligini belgilaydi. Ehtiyoj aniqlanmasa, eng zamonaviy metodika ham "o'rtacha o'quvchi"ga mo'ljallangan bo'lib qoladi.

Tadqiqotning maqsadi - inklyuziv ta'limda individual ehtiyojlarni aniqlash mexanizmini tahlil qilish va unga tayanib pedagogik yondashuvlarni tashkil etishning amaliy modelini asoslash.

Maqsaddan quyidagi vazifalar kelib chiqadi:

- 1) "individual ta'lim ehtiyoji" tushunchasining mazmunini aniqlashtirish;
- 2) diagnostika usullarini tizimlashtirish;
- 3) individual ta'lim trayektoriyasini loyihalash tartibini ko'rsatish;
- 4) pedagogik qo'llab-quvvatlash va oila bilan hamkorlik shakllarini aniqlash.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot nazariy-tahliliy xarakterga ega. Unda inklyuziv pedagogika, pedagogik diagnostika va oila-maktab hamkorligiga oid xorijiy hamda mahalliy ilmiy manbalar qiyosiy tahlil qilindi, me'yoriy-huquqiy hujjatlar o'rganildi, shuningdek, ilg'or tajribalar umumlashtirildi. Ishda tizimli yondashuv, qiyoslash, mazmuniy tahlil va modellash-tirish usullaridan foydalanildi.

Muhim izoh: maqolada keltirilgan model sinov uchun taklif sifatida beriladi va uni muayyan maktab sharoitida eksperimental tekshirish keyingi tadqiqotlar vazifasi bo'lib qoladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Nazariy tayanch sifatida bir necha qarash olindi.

Birinchidan, L. S. Vigotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" g'oyasi: bola mustaqil bajara oladigan darajasi bilan kattalar yoki tengdoshlar yordamida erisha oladigan darajasi o'rtasidagi masofa ta'lim uchun eng samarali maydon hisoblanadi ^[5]. Bu g'oya diagnostikaning ma'nosini ham o'zgartiradi: u bolaning "nimani bilmasligi"ni emas, "qanday yordam bilan nimaga erisha olishi"ni aniqlashga yo'naltiriladi.

Ikkinchidan, L. Florian va K. Blek-Xokinzing inklyuziv pedagogika konsepsiyasi. Mualliflarning fikricha, ba'zi bolalar uchun "qo'shimcha va boshqacha" ta'lim tashkil etish ularni sinfdoshlaridan ajratib qo'yish xavfini tug'diradi; shu bois hamma uchun mavjud bo'lgan keng imkoniyatlar doirasini kengaytirish to'g'riroq yo'l hisoblanadi ^[6]. M. Ainscow ham muvaffaqiyatli inklyuziv maktablarda o'qituvchilar o'quvchilarning farqlariga to'siq emas, o'qitishni takomillashtirish uchun manba sifatida qaraganini ta'kidlaydi ^[7].

Uchinchidan, shakllantiruvchi baholash nazariyasi. P. Blek va D. Uilyamning keng qamrovli tahlili o'quvchining o'zlashtirish jarayonini muntazam kuzatib, unga o'z vaqtida teskari aloqa berish natijalarni sezilarli oshirishini ko'rsatgan ^[8]. Bu xulosa individual ehtiyojlarni bir martalik testlar bilan emas, doimiy kuzatuv orqali aniqlash zarurligiga ishora qiladi.

To'rtinchidan, ko'p bosqichli qo'llab-quvvatlash (Response to Intervention) yondashuvi. Unga ko'ra, barcha o'quvchilar sifatli umumiy ta'lim oladi, qiyinchilik sezilganda esa yordam bosqichma-bosqich kuchaytiriladi va har bir bosqichda uning samarasi tekshiriladi ^[9]. Nihoyat, oila va maktab hamkorligi masalasida J. Epshteynning olti turdagi ishtirok modeli keng tan olingan ^[10].

TAHLIL VA NATIJALAR

1. "Individual ta'lim ehtiyoji" tushunchasi va uning doirasi

Amaliyotda ko'pincha individual ehtiyoj degani tibbiy tashxis bilan tenglashtiriladi. Holbuki, tahlil qilingan manbalar ehtiyojning ancha keng ekanini ko'rsatadi. Uni shartli ravishda beshta guruhga ajratish mumkin: sensor (ko'rish, eshitish), jismoniy-harakat, kognitiv (diqqat, xotira, fikrlash sur'ati), nutq-til hamda ijtimoiy-emotsional ehtiyojlar. Bulardan tashqari, til to'siqlari, oiladagi noqulay sharoit, uzoq vaqt maktabga qatnamaslik yoki aksincha, yuqori qobiliyat ham alohida yondashuvni talab qiladi. Ya'ni individual ehtiyoj "tashxis"dan emas,

o'quvchining ta'lim muhiti bilan o'zaro ta'siridan kelib chiqadi: bir xil holat qulay muhitda to'siq bo'lmasligi, noqulay muhitda esa jiddiy to'siqqa aylanishi mumkin. Shuning uchun o'qituvchi diagnostika paytida faqat bolaning o'zini emas, sinfdagi sharoitni ham baholashi lozim. Buni "Inklyuziya indeksi" kabi vositalar ham qo'llab-quvvatlaydi: ular maktab madaniyati, siyosati va amaliyotini to'siqlar manbai sifatida tekshirishni taklif qiladi^[11].

2. Ehtiyojlarni aniqlashning to'rt bosqichli modeli

Tahlil asosida quyidagi ketma-ketlik taklif etiladi. U qat'iy retsept emas, o'qituvchi o'z sharoitiga moslashtira oladigan tayanch chiziq sifatida o'ylangan.

1-bosqich. Boshlang'ich kuzatuv va ma'lumot yig'ish. O'quv yilining dastlabki haftalarida o'qituvchi sinfni tizimli kuzatadi: o'quvchi topshiriqni qanday qabul qiladi, qaysi vaqtda charchaydi, tengdoshlari bilan qanday muloqot qiladi, qaysi faoliyat turida o'zini erkin his qiladi. Shu bosqichda oila bilan suhbat, avvalgi sinf o'qituvchisining fikri va (mavjud bo'lsa) tibbiy-psixologik-pedagogik komissiya xulosasi o'rganiladi. Kuzatuvlar qisqa yozuvlar shaklida yuritilsa, keyinchalik ular tayanch dalilga aylanadi.

2-bosqich. Pedagogik diagnostika. Bu yerda o'quvchining bilim darajasi, o'quv ko'nikmalari (o'qish, yozish, hisoblash), o'rganish uslubi va qiziqishlari aniqlanadi. Diagnostikaning mazmuni sifatida to'rt yo'nalishni ajratish foydali: akademik tayyorgarlik; kognitiv jarayonlar (diqqat, xotira, ish sur'ati); kommunikativ va ijtimoiy ko'nikmalar; motivatsiya va o'ziga ishonch. Vosita sifatida kuzatuv varaqlari, qisqa og'zaki suhbat, kundalik topshiriqlar tahlili, o'quvchi portfoliosi va qisqa darajali testlar ishlatiladi. Muhimi, bitta test bilan hukm chiqarish: natijalar bir necha manbadan olingan ma'lumotlar bilan solishtiriladi. Vigotskiy g'oyasiga muvofiq, "yordam bilan bajarish" sinovi ham kiritilsa, bolaning yaqin rivojlanish zonasi aniqroq ko'rinadi.

3-bosqich. Natijalarni sharhlash va jamoaviy muhokama. O'qituvchi yolg'iz qaror qabul qilmaydi. Maktab psixologi, defektolog yoki logoped, metodist, sinf rahbari va ota-ona ishtirokida kichik jamoa yig'iladi. Muhokama "bola nimani eplay olmaydi" emas, "qaysi sharoitda va qanday yordam bilan natija yaxshilanadi" degan savollar atrofida tuziladi. Bu bosqichning mahsuli - ehtiyojlar ro'yxati va ustuvorliklar: avval qaysi to'siq bartaraf etilishi kerakligi belgilanadi.

4-bosqich. Muntazam monitoring. Ehtiyoj o'zgarmas narsa emas: bola o'sadi, mavzu murakkablashadi, sharoit o'zgaradi. Shu sababli har chorakda, zarur bo'lsa undan ham tez-tez, qo'llangan yondashuvlar samarasi tekshiriladi va reja yangilanadi. Blek va Uilyam ko'rsatganidek, aynan doimiy teskari aloqa o'qitishni o'quvchining haqiqiy holatiga moslashtirib turadi.

3. Individual ta'lim trayektoriyasini loyihalash

Diagnostika natijalari qog'ozda qolib ketmasligi uchun ular individual ta'lim trayektoriyasiga aylantirilishi kerak. Trayektoriya - o'quvchining ma'lum davr uchun maqsadlari, mazmuni, usullari, vositalari va baholash shakllarini o'z ichiga olgan reja. Uni tuzishda quyidagi tamoyillarga amal qilish maqsadga muvofiq.

Birinchidan, maqsadlar aniq va o'lchanadigan bo'lishi kerak. "Matnni yaxshiroq tushunadi" degan umumiy ibora o'rniga "ikki-uch gapdan iborat matnni o'qib, savollarning ko'pchiligiga mustaqil javob beradi" kabi kuzatsa bo'ladigan natija yoziladi.

Ikkinchidan, trayektoriya umumiy o'quv dasturidan ajralib ketmaydi: iloji boricha o'quvchi sinfdoshlari bilan bir mavzu ustida ishlaydi, faqat topshiriq hajmi, murakkabligi, bajarish vaqti yoki taqdim etish shakli o'zgaradi. Bu Florian va Blek-Xokinzi ta'kidlagan "ajratib qo'yimaslik" tamoyiliga mos keladi.

Uchinchidan, o'quvchining kuchli tomonlariga tayaniladi. Rasm chizishni yaxshi ko'radigan bola uchun tushunchalarni chizma orqali o'zlashtirish yo'li topilsa, motivatsiya ham ortadi.

To'rtinchidan, trayektoriyada o'quvchining o'zi ishtirok etadi: yoshiga mos tarzda maqsadlar muhokamasiga qo'shiladi, yutuqlarini o'zi qayd etadi. Bu mas'uliyat va mustaqillikni shakllantiradi.

Amalda trayektoriya jadval ko'rinishida yuritilishi qulay: ustunlarda "ehtiyot", "maqsad", "qo'llaniladigan yondashuv", "mas'ul shaxs", "muddat", "natija" ko'rsatiladi. Hujjat ixcham bo'lsa, o'qituvchi uni haqiqatan ham ishlatadi; haddan ortiq batafsil reja esa ko'pincha javonda qoladi.

4. Pedagogik qo'llab-quvvatlash shakllari

Ko'p bosqichli yondashuvga tayanib, qo'llab-quvvatlashni uch darajada tasavvur qilish mumkin. Birinchi daraja - butun sinf uchun sifatli o'qitish: aniq ko'rsatmalar, vizual tayanchlar, topshiriqni qismlarga bo'lish, takrorlash imkoniyati. Ko'p o'quvchi bu darajada o'z yo'lini topadi. Ikkinchi daraja - kichik guruhdagi qo'shimcha

mashg'ulotlar yoki juftlikda ishlash: tengdosh-ustoz, rejali takrorlash, o'qish yoki hisob ko'nikmalari bo'yicha qisqa mashg'ulotlar. Uchinchi daraja - chuqurlashtirilgan individual yordam: mutaxassislar bilan ishlash, yordamchi o'qituvchi (assistent) ishtiroki, maxsus vositalar.

Qo'llab-quvvatlashning asosiy qoidasi - yordam bolaning mustaqilligini kuchaytirishi kerak, uning o'rniga ishini bajarib qo'ymasligi lozim. Vigotskiy ilmiy tilida aytganda, yordam asta-sekin kamaytirib boriladi ("iskala" tamoyili), toki bola vazifani o'zi uddalay boshlaguncha. Shuningdek, sinf muhitining o'zi qo'llab-quvvatlovchi bo'lishi shart: o'qituvchining xolis munosabati, tengdoshlar o'rtasida bir-birini hurmat qilish madaniyati, xatoga ruxsat berilishi. Ko'pincha bolaning akademik yutug'idan oldin uning sinfda o'zini qabul qilingan his etishi shakllanadi.

Shu o'rinda o'qituvchining tayyorgarligi masalasi paydo bo'ladi. Tahlil qilingan manbalarda takror-takror aytiladiki, o'qituvchi o'zini bu ishga qodir his qilmasa, eng yaxshi me'yoriy hujjat ham ishlamaydi. Demak, kasbiy rivojlanish - kuzatuv va diagnostika ko'nikmalari, differensial topshiriq tuzish, hamkasblar bilan birgalikda dars rejalashtirish bo'yicha amaliy mashg'ulotlar - tizimning ajralmas qismi bo'lishi kerak.

5. O'qituvchi va ota-ona hamkorligi

Ota-ona bolasini maktabdan boshqacha bilgan odam: uning uyda qanday o'rganishini, nimadan qo'rqi-shini, qaysi yordam kam ishlashini ko'radi. Shu bois oila ma'lumoti diagnostikaning to'laqonli manbasi hisoblanadi. Epshteyn modelidan kelib chiqib, hamkorlikni quyidagi shakllarda tashkil etish mumkin: o'zaro axborot almashish (daftarcha, messenjer guruhi, qisqa shaxsiy suhbat), uyda ta'limni qo'llab-quvvatlash bo'yicha oddiy tavsiyalar, ota-onani trayektoriyani tuzish va muhokama qilishda ishtirok ettirish, maktab hayotiga jalb qilish.

Hamkorlik tajribasida bir nechta oddiy qoida o'zini oqlaydi. Muloqot kamchiliklardan emas, bolaning yutuqlaridan boshlanadi. Pedagogik atamalar sodda tilga o'giriladi. Ota-onaga aniq, bajarish mumkin bo'lgan bitta-ikkita tavsiya beriladi, uzun ro'yxat emas. Kelishuvlar yozib qo'yiladi va keyingi uchrashuvda ular ko'rib chiqiladi. Ayniqsa, oilada bolaning holatini qabul qilishda qiyinchilik bo'lsa, o'qituvchi hukm qiluvchi emas, sherik pozitsiyasida bo'lishi lozim; zarurat tug'ilganda maktab psixologi jalb etiladi.

6. Muhokama: modelning kuchli tomonlari va cheklovlari

Taklif etilgan model uch jihati bilan ahamiyatli. U birinchidan, ehtiyojni tashxisdan ajratib, muhit bilan bog'laydi va o'qituvchining ta'sir doirasini kengaytiradi: sinf sharoitini o'zgartirish ko'pincha o'quvchining o'zini "tuzatish"dan ko'ra samaraliroq. Ikkinchidan, diagnostikani monitoring bilan bog'lab, uni bir martalik tadbirdan uzluksiz jarayonga aylantiradi. Uchinchidan, ota-onani obyekt emas, sherik sifatida ko'radi.

Shu bilan birga, cheklovlarni ham yashirib bo'lmaydi.

Birinchisi - resurs: ko'p maktabda psixolog, defektolog yoki yordamchi o'qituvchi yetishmaydi, sinfdagi o'quvchilar soni esa individual ishini qiyinlashtiradi. Bunday sharoitda o'qituvchi birinchi darajadagi umumiy strategiyalarga (aniq ko'rsatma, vizual tayanch, moslashuvchan topshiriqlar) tayanib, qolgan yordamni ustuvorlik asosida tashkil etishi maqsadga muvofiq.

Ikkinchisi - vaqt va hujjatchilik yuki: shu sabab trayektoriya ixcham yuritilishi tavsiya etiladi.

Uchinchisi - modelning amaliy samaradorligi hali maxsus eksperimentda tekshirilmagan; bu holat tadqiqotning cheklovi va keyingi ishlar uchun yo'nalish hisoblanadi. Va nihoyat, har qanday diagnostika yorliq yopishtirishga aylanib qolmasligi kerak: natijalar bolaning imkoniyatini cheklamasligi, aksincha, qanday yordam kerakligini ko'rsatishi lozim.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tahlil shuni ko'rsatdiki, inklyuziv ta'limning samaradorligi o'quvchining individual ehtiyojlari qanchalik aniq va o'z vaqtida aniqlanishiga bevosita bog'liq. Ehtiyoj tibbiy tashxis bilan cheklanmaydi, u bola va ta'lim muhitining o'zaro ta'sirida namoyon bo'ladi. Shu sababli diagnostika bir martalik tekshiruv emas, kuzatuv, pedagogik baholash, jamoaviy muhokama va monitoringdan iborat uzluksiz jarayon sifatida tashkil etilishi lozim.

Diagnostika natijalari individual ta'lim trayektoriyasiga aylantirilganda, ya'ni aniq maqsadlar, moslashtirilgan topshiriqlar va o'quvchining kuchli tomonlariga tayangan holda umumiy sinf mazmunidan uzilmasdan amalga oshirilganda, yaxshi natija beradi. Ko'p darajali pedagogik qo'llab-quvvatlash resurs cheklangan sharoitda ham yordamni oqilona taqsimlash imkonini beradi, oila bilan sherikchilik esa diagnostikani boyitadi va yutuqlarning barqarorligini oshiradi.

Amaliy tavsiyalar sifatida quyidagilarni ilgari surish mumkin: o'qituvchilar uchun kuzatuv va diagnostika bo'yicha qisqa amaliy kurslarni yo'lga qo'yish; maktablarda inklyuziv ta'lim bo'yicha ko'p tarmoqli jamoalar faoliyatini mustahkamlash; ixcham individual trayektoriya shakllarini ishlab chiqish; ota-onalar bilan hamkorlikning muntazam mexanizmini joriy etish. Kelgusi tadqiqotlar taklif etilgan modelni muayyan maktablarda sinovdan o'tkazib, uning samaradorligini miqdoriy va sifat ko'rsatkichlari bilan baholashga qaratilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. UNESCO. The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education. - Paris: UNESCO, 1994.
2. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2020: Inclusion and education: All means all. - Paris: UNESCO, 2020.
3. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, 2020 yil 23 sentyabr, O'RQ-637-son.
4. O'zbekiston Respublikasining "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida"gi Qonuni, 2020 yil 15 oktyabr, O'RQ-641-son.
5. Vygotsky L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. - Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
6. Florian L., Black-Hawkins K. Exploring inclusive pedagogy // British Educational Research Journal. - 2011. - Vol. 37, No. 5. - P. 813-828.
7. Ainscow M. Promoting inclusion and equity in education: lessons from international experiences // Nordic Journal of Studies in Educational Policy. - 2020. - Vol. 6, No. 1. - P. 7-16.
8. Black P., Wiliam D. Assessment and classroom learning // Assessment in Education: Principles, Policy & Practice. - 1998. - Vol. 5, No. 1. - P. 7-74.
9. Fuchs D., Fuchs L. S. Introduction to Response to Intervention: What, why, and how valid is it? // Reading Research Quarterly. - 2006. - Vol. 41, No. 1. - P. 93-99.
10. Epstein J. L. School, Family, and Community Partnerships: Preparing Educators and Improving Schools. - 2nd ed. - Boulder, CO: Westview Press, 2011.
11. Booth T., Ainscow M. Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools. - 3rd ed. - Bristol: CSIE, 2011.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №10(1)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.